

Łukasz Burkiewicz
Katedra Historii Kultury Powszechnej
Instytut Kulturoznawstwa
Akademia Ignatianum w Krakowie
ul. Kopernika 26, Kraków 31-501

Autoreferat informujący o zainteresowaniach i osiągnięciach naukowych
(załącznik nr 2)

Imię i nazwisko: Łukasz Grzegorz Burkiewicz, ur. 1981

1. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe – miejsce i rok ich uzyskania:

- (a) **2011** – ukończone studia doktoranckie (stacjonarne) z zakresu historii na Uniwersytecie Jagiellońskim; stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie historii nadany uchwałą Rady Wydziału Historycznego Uniwersytetu Jagiellońskiego w dniu 17.06.2011 roku. Tytuł rozprawy doktorskiej: *Polityczna rola Królestwa Cypru w czternastowiecznej Europie*. Promotor: prof. dr hab. Danuta Quirini-Popławska; recenzenci: prof. dr hab. Jerzy Hauziński (Akademia Pomorska w Słupsku), prof. dr hab. Maciej Salamon (Uniwersytet Jagielloński).
- (b) **2007** – ukończone studia wyższe na Uniwersytecie Jagiellońskim, Wydział Komunikacji Społecznej i Zarządzania (zarządzanie i marketing, specjalizacja zarządzanie jakością), magister.
- (c) **2005** – ukończone studia wyższe na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie, Wydział Historyczny (historia), magister.
- (d) **2003** – ukończone studia wyższe na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie, Wydział Historyczny (kulturoznawstwo śródziemnomorskie – mediteraneistyka), licencjat.

studia podyplomowe:

- (a) **2017** – ukończone studia podyplomowe Executive MBA w Szkole Biznesu na Wydziale Mechanicznym Politechniki Krakowskiej i School of Business Central Connecticut State University.
- (b) **2016** – ukończone studia podyplomowe w Akademii Górniczo-Hutniczej na Wydziale Humanistycznym na kierunku „Social Media and Content Marketing”.

2. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych:

- (a) **od 1 października 2011 roku do teraz** – Akademia Ignatianum w Krakowie, Wydział Filozoficzny, Instytut Kulturoznawstwa (umowa o pracę), pracownik naukowo-dydaktyczny (adiunkt) w katedrach: Katedra Kultury Antycznej i Średniowiecznej, następnie Katedra Historii Kultury Powszechnej,
- (b) **2009-2011 roku** – Akademia Ignatianum w Krakowie, Wydział Filozoficzny, Instytut Kulturoznawstwa (umowa o dzieło), pracownik naukowo-dydaktyczny,
- (c) **2005-2011** – studia doktoranckie (stacjonarne) z zakresu historii na Uniwersytecie Jagiellońskim; prowadzenie zajęć dla studentów kierunków funkcjonujących na Wydziale Historycznym UJ oraz w ramach kierunków międzywydziałowych.

3. Członkostwo w (wybranych) radach, zespołach i komisjach:

- (a) 2011-2012, członek Uczelnianej Komisji Rekrutacyjnej,
- (b) 2012, pełnomocnik Rektora Akademii Ignatianum ds. Festiwalu Nauki,
- (c) 2012-2014, członek wydziałowego zespołu prowadzącego szkolenia oraz warsztaty dla członków związków zawodowych w ramach międzynarodowego programu edukacyjnego *Przywództwo i badania w organizacjach pracowniczych* organizowanego przez Wydział Filozoficzny Akademii Ignatianum, Europejski Dom Spotkań – Fundacja Nowy Staw oraz *Europäischen Zentrum für Arbeitnehmerfragen* (Europejskie Centrum ds. Pracowniczych z siedzibą w Niemczech),

- (d) 2013, pełnomocnik Rektora Akademii Ignatianum ds. Juwenaliów,
- (e) 2015-2016, członek wydziałowego zespołu prowadzącego szkolenia oraz warsztaty dla członków związków zawodowych w ramach międzynarodowego programu edukacyjnego pt. *Rola liderów w rozwoju i motywacji następców – nowych liderów związków zawodowych* organizowanego przez Wydział Filozoficzny Akademii Ignatianum, Europejski Dom Spotkań – Fundacja Nowy Staw oraz *Europäischen Zentrum für Arbeitnehmerfragen* (Europejskie Centrum ds. Pracowniczych z siedzibą w Niemczech),
- (f) 2017, członek Komisji na Wydziale Filozoficznym ds. AVEPRO (Agencja Stolicy Apostolskiej do Spraw Oceny i Promocji Jakości Kształcenia na Uniwersytetach Kościelnych),
- (g) 2017 – do teraz, członek Uczelnianej Komisji Parametryzacyjnej na lata 2017-2020,
- (h) 2018-2019, członek zespołu prowadzącego warsztaty dla urzędników (inspektorów) zatrudnionych w wojewódzkich inspektoratach weterynaryjnych (WIW) oraz wojewódzkich inspektoratach ochrony roślin i nasiennictwa (WIORIN). Warsztaty były prowadzone w ramach współpracy z Kancelarią Prezesa Rady Ministrów oraz firmą audytową Price Waterhouse Coopers (oddział Polska w Warszawie) w celu wdrażania zmian organizacyjnych w urzędach administracji rządowej w ramach projektu *Skuteczne standardy nadzoru*.

ZAINTERESOWANIA NAUKOWO-BADAWCZE

Do chwili uzyskania stopnia doktora nauk humanistycznych, mój naukowy dorobek obejmował 20 publikacji: 1 monografię, 8 artykułów i rozdziałów naukowych w jęz. polskim (po dwa artykuły w „Pracach Historycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego” oraz w „Studiach Historycznych” Polskiej Akademii Nauk, po jednym w pracy zbiorowej *Portolana. Studia Mediteranea*, „Zeszytach Naukowych Towarzystwa Doktorantów Uniwersytetu Jagiellońskiego - Nauki Społeczne”, „Studiach Bliskowschodnich” i w „Studiach Gdańskich”), 3 artykuły w jęz. angielskim (w „Scripta Judaica Cracoviensia” oraz w cypryjskim czasopiśmie naukowym „Επετηρίς της Κυπριακής Εταιρείας Ιστορικών

Σπουδών”¹; z czego jeden jest przedrukiem z „Scripta Judaica Cracoviensia”), 1 rozdział w języku greckim oraz 7 sprawozdań z konferencji naukowych i innych wydarzeń naukowych (w „Alma Mater. Miesięcznik Uniwersytetu Jagiellońskiego”, „Studiach Historycznych” oraz „Pracach Historycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego” oraz w jęz. angielskim w „Newsletter of Jagiellonian University“). Ponadto do dorobku popularyzatorskiego można zaliczyć popularno-naukowe artykuły w czasopiśmie „Focus Historia” (trzy artykuły wydrukowane w 2010). Moje wyniki badań, publikowane na gruncie krajowym, zostały uznane za interesujące (takie odnoszę wrażenie), czego efektem był m.in. wspomniany wyżej przedruk w wydawnictwie cypryjskim artykułu wydanego w Polsce.

Wykształcenie historyczne uzyskane w trakcie studiów magisterskich i doktoranckich (wcześniej zostało podbudowane studiami licencjackimi z zakresu kulturoznawstwa) zapewniło mi odpowiedni warsztat metodologiczny, który dał mi podstawy do prawidłowego interpretowania źródeł historyczno-kulturowych, szczególnie tych średniowiecznych. Pomimo, że to głównie wykształcenie historyczne zapewniło mi szeroki pogląd na wiele procesów dziejowych, od początku zaczęły się u mnie krystalizować przyszłe horyzonty moich badań naukowych sygnalizujące odejście od badań *stricte* historycznych. Co prawda moja rozprawa doktorska oraz ówczesne publikacje dotyczyły w głównej mierze dziejów politycznych związanych z łacińskim Królestwem Cypru, to również dotyczyły one zagadnień związanych z kulturą oraz zjawiskami wzajemnej infiltracji cywilizacji *christianitas latina* i islamu (Zachodu i Wschodu) we wschodniej części basenu śródziemnomorskiego na przestrzeni późnego średniowiecza oraz wczesnej epoki nowożytnej, co zauważyłem m.in. w etnograficznych badaniach nad cypryjską tradycją ludową. W kolejnych latach stało się zatem konieczne spojrzenie na badane aspekty z szerszej perspektywy niż umożliwia to warsztat historyczny. Ta szersza refleksja – kulturoznawcza – wymaga wkroczenia na teren innych dyscyplin i metod, jak między innymi studia etnograficzne i etnologiczne, problematyka transferów kulturowych, recepcja kulturowa, zderzenie cywilizacji i kultur, badania antropologiczne i religioznawcze, podróżopisarstwo, refleksja nad zagadnieniami sztuki, związki i wpływy kultury na gospodarkę, problematyka społeczna, itd.

Duży wpływ na zwiększenie roli i znaczenia kultury (w różnych perspektywach) w moich badaniach moja współpraca z dwoma zespołami realizującymi granty, z których jeden miał miejsce pod koniec studiów doktoranckich. W pierwszym grantie, prowadzonym przez

¹ Angielska nazwa tego czasopisma naukowego to „The Cyprus Historical Society”.

Ministerstwo Spraw Zagranicznych Republiki Cypru i Uniwersytet w Nikozji (Ευρωδακτύλιος, 2009-2011), przygotowałem pracę, która została opublikowana w dwóch językach – polskim i greckim. Artykuł nosił tytuł *Σχέσεις Κύπρου-Πολωνίας κατά το Μεσαίωνα και την Αναγέννηση (ΙΔ' – ΙΣΤ' αι.)* (w jęz. polskim: *Polska i Cypr – relacje w średniowieczu i Renesansie, XIV-XVI wiek*) i został opublikowany w pracy zbiorowej *Πολωνία-Κύπρος: Από τη χώρα του Σοπέν στο νησί της Αφροδίτης. Σχέσεις ιστορίας και πολιτισμού* (red. G. Georgis, G. Kazamias, Nicosia 2011, s. 18-47; polski tytuł: *Polska-Cypr. Z kraju Szopena na wyspę Afrodyty. Relacje historyczne i kulturalne*) wydanej z okazji planowanego objęcia przez Cypr Prezydencji w Radzie Unii Europejskiej (druga połowa 2012 roku). W tej pracy ukazałem kontakty pomiędzy Polską i Cyprem (łacińskim a później tureckim) na podstawie materiału źródłowego. Nie były to tylko i wyłącznie relacje polityczne, jak m.in. wizyta władcy Cypru Piotra I w Krakowie w 1364 roku, ale również literackie opisy pozostawione przez polskich pielgrzymów i podróżników, którzy odwiedzili tę wyspę.

Udział w drugim grantie *Cypr: dzieje, literatura, kultura* (NCN, 2010-2013) prowadzonym przez Wydział Artes Liberales Uniwersytetu Warszawskiego miał podobny charakter do poprzedniego i był związany z przygotowaniem tekstu *Cypr pod panowaniem dynastii Lusignanów i Republiki Wenecji (1192-1571)* (ukazał się w pracy zbiorowej: *Cypr: dzieje, literatura, kultura*, red. M. Borowska, P. Kordos, D. Maliszewski, t. 1, Warszawa 2014, s. 243-264). W artykule przedstawiłem nie tylko rolę odgrywaną przez średniowieczny Cypr w ówczesnym świecie, która znacznie odbiega od jego dzisiejszej pozycji na arenie międzynarodowej, na uboczu najważniejszych wydarzeń rozgrywających się w Europie, ale również odniosłem się do znaczenia kultury łacińskiej sprowadzonej na wyspę wraz z francuską dynastią Lusignan.

Oba wymienione powyżej projekty ukazywały odejście w moich badaniach od badań stricte historycznych w kierunku szerszej refleksji nad kulturą. W końcu objęcie funkcji koordynatora działań dla modułu kulturoznawstwo w ramach grantu „Humanistyka ma przyszłość” (2017-2018), realizowanego w programie DIALOG Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego przez Akademię Ignatianum w Krakowie, potwierdziło nowy kierunek moich zainteresowań naukowych. W ramach modułu powstały programy telewizyjne promujące kulturoznawstwo. Nieco wcześniej mój dorobek historyczno-kulturoznawczy został doceniony i zostałem laureatem stypendium Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego dla młodych i wybitnych naukowców na lata 2014-2017 (jako

pierwsza osoba w historii Wydziału Filozoficznego Akademii Ignatianum w Krakowie). Realizowałem również projekty badawcze w ramach działalności statutowej (ich lista znajduje się załączniku nr 4).

Duże zaangażowanie w pracę naukową potwierdziłem zajmując wysokie lokaty w uczelnianych rankingach publikacyjnych w ramach kolejnych parametryzacji: 2013-2016 – 4 miejsce na Wydziale Filozoficznym, 2017-2020 – 1 miejsce na Wydziale Filozoficznym (stan na grudzień 2018 r., załącznik nr 7). Za swoje zaangażowanie oraz działalność naukową zostałem wyróżniony nagrodą Dziekana Wydziału Filozoficznego Akademii Ignatianum w Krakowie (2018).

Powracając do moich zainteresowań naukowych.

Dużą rolę inspiracyjną w ukształtowaniu moich zainteresowań naukowych odegrało pięć nurtów badawczych. Co prawda w dwóch pierwszych przypadkach rolę motywatorów naukowych pełnili historycy kultury, ale - jak stwierdził wybitny polski kulturoznawca Jacek Sójka - większość obecnych kulturoznawców otrzymała pierwotnie inne wykształcenie i wśród nich przeważają właśnie poloniści i historycy.

Po pierwsze, istotną rolę inspiracyjną w moich poszukiwaniach badawczych odegrali francuscy historycy, którzy od kilkudziesięciu lat zapełniają „lukę” w badaniach nad procesami nie tylko historycznymi, ale również kulturowymi. Mam tu na myśli przede wszystkim Jacquesa Le Goffa, który jako przedstawiciel słynnej francuskiej szkoły „Annales”, jej tzw. trzeciej generacji, odegrał znaczącą rolę w zakresie „nowej” historii kultury. Le Goff nie tylko poszedł śladami swoich wielkich poprzedników, Marca Blocha, Luciena Febvre’a i Fernanda Braudela, ale do stworzonej przez nich „historii totalnej” wprowadził życie codzienne ludzi oraz ich mentalność. Tak na marginesie, to właśnie Braudel pokazał, że historyk może jednocześnie zostać socjologiem, ekonomistą, etnologiem, przez co obraz badanej przeszłości staje się wielowymiarowy. To również Braudel jest twórcą koncepcji „długiego trwania” (*longue durée*) oznaczającego długą perspektywę czasową, w której dokonują się zmiany cywilizacyjne, a zatem poszczególne wydarzenia polityczne (np. bitwy) są mało istotne, stanowiąc najpłytszą warstwę dziejów. Le Goff prowadził badania w szerokiej perspektywie, daleko wychodzącej poza warsztat historyczny, docierając na pole kulturoznawcze. To właśnie kultura życia codziennego, reprezentowana przez Le Goffa przez pryzmat średniowiecza, była dla mnie materiałem inspirującym do podejmowania badań w tym obszarze.

Po drugie, pionierem perspektywy badawczej stawiającej sobie za cel badania nad życiem codziennym w podróży, był Antoni Mączak. Nie ukrywam, że wzorem, który mi przyświecał na kolejnych etapach pracy naukowej, zarówno z punktu widzenia formy narracji jak i metodologii, była seria prac wydanych przez Państwowy Instytut Wydawniczy pod nazwą „Życie codzienne”; w szczególności pod uwagę wziąłem tutaj pracę wspomnianego już Antoniego Mączaka *Życie codzienne w podróżach po Europie w XVI i XVII wieku*, Warszawa 1978. Jedną z największych wartości tej książki odnajdujemy w jej końcowych fragmentach, gdzie autor prowadzi rozważania o motywacji podróżników i o wnioskach jakie potrafili wyciągnąć ze swoich podróży. Mączak zauważa, że doświadczenia osób podróżujących pozostawiły po sobie ślady nakładania się na siebie różnych kręgów kulturowych w najmniej uchwytnych sferach obyczajowości, mentalności i życia codziennego.

Po trzecie, przedwojenny etnograf i socjolog Jan Stanisław Bystron w swoich badaniach nad staropolską obyczajowością korzystał nie tylko z warsztatu antropologicznego. Prowadził on badania nad społecznością już historyczną (staropolską), i jako etnolog nie mógł już właściwie prowadzić badań terenowych w sensie etnologicznym. Zatem kulturę staropolską mógł poznać jedynie za pomocą źródeł, z których korzysta zazwyczaj historyk. Korzystanie z dorobku kilku dyscyplin w obrębie nauk humanistycznych (i również społecznych) dla badania kultury dnia codziennego oraz obyczajowości stało się później domeną również wielu innych naukowców (między innymi Janusza Tazbira).

Po czwarte, kulturoznawstwo wyrasta z nowego podejścia do kultury. Różne dyscypliny akademickie (i ich specjalizacje), pośród których przede wszystkim należy wymienić antropologię, geografii humanistyczną, historię, literaturoznawstwo i socjologię, od dawna zajmowały się kulturą, jednak od około trzech dekad zainteresowanie badaniami nad kulturą przekroczyło granice między pojedynczymi dziedzinami. Stosowanie jednej wąskiej dyscypliny do zbadania danego zagadnienia, szczególnie tak wielowątkowego jako podróż w kontekście relacji międzykulturowych, może okazać się niewystarczające; na przykład historia w dużej mierze pomija problematykę antropologiczną, geografii kulturową, etnograficzną, etnologiczną i wszelkie te konteksty, które dostrzega szeroka perspektywa kulturoznawcza. W związku z tym właściwie nie możemy potraktować kulturoznawstwa jako jednej dyscypliny naukowej – tak dowodzą badania dotyczące tożsamości kulturoznawstwa, gdzie ich autorzy dowodzą że kulturoznawstwo dzieli problematykę badawczą, cele i metody z wieloma innymi dyscyplinami. Co więcej, w kulturoznawstwie kultura ma wiele znaczeń,

które obejmują zarówno wyróżnione i szczególnie cenione sfery życia, jak i życie codzienne w całej jego różnorodności.

Po piąte, badanie przeszłości w perspektywie metodologicznej bez wątplenia jest przedmiotem kilku dyscyplin naukowych. Obok antropologii, archeologii, historii, historii sztuki, czyli dyscyplin posiadających długą tradycję w badaniu przeszłości, pojawiają się również inne. Także kulturoznawstwo wkracza w obszar przeszłości, ale, w odróżnieniu od historii, na płaszczyźnie kulturoznawczej uwzględnia się nie tylko aspekt historyczny faktów kulturowych, ale również akcentuje ich aspekt ideowy, gdyż chodzi o dotarcie do racji bytu (sensu) tych faktów².

W ten sposób uformował się rdzeń moich zainteresowań naukowych i badań podejmowanych w kolejnych latach. Zainteresowania te wzajemnie się inspirują i uzupełniają służąc syntezom na polu kulturoznawczym.

Główne:

(1) Problematyka relacji międzykulturowych i cywilizacyjnych w kontekście podróźnictwa późnośredniowiecznego i wczesnonowożytnego. Zagadnienia te obejmują m.in. różne konteksty relacji podróźniczych, między innymi życia codziennego w podróży, zderzenia cywilizacji i kultur, transgresji kulturowej, oraz determinantów poznawczych podróźnika w innym kręgu kulturowym z elementami etnologii i etnografii.

(2) Wieloaspektowa recepcja kultury średniowiecznej, zarówno wczesnej jak i późnej, oraz wczesnonowożytnej w czasach współczesnych. Problematyka ta obejmuje również tradycje ludowe na styku odrębnych obszarów kultur – cywilizacji, początkowo tylko w wymiarze cypryjskim, w których występują wątki etnograficzne oraz odniesienia do symboliki i ich recepcja we współczesnej kulturze regionalnej i europejskiej.

(3) Zagadnienia związane z polityką, gospodarką i relacjami społecznymi średniowiecznych państw obszaru lewantyńskiego, głównie łacińskiego Cypru (1192-1571).

² H. Kiereś, *Kulturoznawstwo i problem sztuki*, „Roczniki Kulturoznawcze”, t. 1 (2010), s. 65.

Pozostałe (poboczne):

- (1) Zagadnienia związane z zarządzaniem, marketingiem i ekonomiką w różnych sferach i obszarach funkcjonowania instytucji kultury.**
- (2) Problematyka zarządzania międzykulturowością, różnicami kulturowymi.**
- (3) Etyka relacji w biznesie, kultury organizacyjnej, zarządzania w perspektywie kulturotwórczej.**

CHARAKTERYSTYKA GŁÓWNEGO OSIĄGNIĘCIA NAUKOWEGO wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym:

Życie codzienne w podróży na przykładzie Ambasady do Tamerlana (1403-1406). Z badań nad relacjami międzykulturowymi, Kraków 2019 (Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie). ISBN: 978-83-7614-416-0. Recenzenci wydawniczy: prof. dr hab. Agnieszka Kaczmarek (Instytut Kulturoznawstwa, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu), prof. dr hab. Dariusz Rott (Instytut Nauk o Literaturze, Uniwersytet Śląski w Katowicach).

PREZENTACJA PRACY I UZYSKANYCH REZULTATÓW BADAWCZYCH

I.

Prezentacja pracy

Cel pracy:

Moim zamiarem było napisanie pracy, która nie będzie klasyczną książką historyczną, aczkolwiek tego nigdy nie da się całkowicie uniknąć podejmując temat mający swoje źródło w przeszłości, ale również, czy przede wszystkim, pracy, która będzie źródłem wiedzy o kulturowych aspektach życia codziennego w podróży, w tym również wszelkich relacji

międzykulturowych wynikających ze spotkania będącego następstwem podróży, czyli szerokiej perspektywy kulturoznawczej na podstawie kastylijskiej relacji podróżniczej zatytułowanej *Ambasada do Tamerlana* (*Embajada a Tamorlán*).

Podróż w kontekście dziejowym to zagadnienie szczególne zarówno dla historyka jak i dla kulturoznawcy. Podróżny przenoszący się z kraju do kraju w jednym i tym samym czasie doświadcza w drodze wszelakich różnic kulturowych, między innymi obyczajowości, stylu życia, myślenia, ustroju społecznego i wielu innych, oraz poziomu techniki wyrażającego się w odmienności środków komunikacji i stanu dróg. Co prawda Wojciech J. Burszta dowodzi, że podróż etnograficzna zrodziła się stosunkowo późno³, właściwie wraz z badaniami Bronisława Malinowskiego, to jednak Mikołaj Olszewski twierdzi, że już istniała w średniowieczu⁴. To również jest bliskie mojemu stanowisku. W związku z tym niniejszą pracę można umieścić – taką mam nadzieję – w dość popularnym nurcie monografii historycznokulturowych.

Wspomniana kronika *Ambasada do Tamerlana*, uchodząca za pomnik kastylijskiej literatury podróżniczej i będąca najstarszą hiszpańską narracją z podróży, opisuje przebieg misji dyplomatycznej, która w latach 1403-1406 wyruszyła na polecenie króla Kastylii i Léonu Henryka III (1390-1406) na Wschód z zadaniem zrelacjonowania sytuacji tam panującej i – jeśli będzie to możliwe – osobistego spotkania z Tamerlanem. Członkowie tej misji, podróżując przez Konstantynopol, Trapezunt, Erzindżan, Erzerum, Tebryz, Sułtanię i Teheran dotarli do Samarkandy przed oblicze wodza Czagataidów. O efektach dyplomacji króla Henryka III możemy jedynie snuć przypuszczenia; nie wiemy co posłowie osiągnęli. Jednak *Ambasada do Tamerlana* odgrywa istotną rolę z innego punktu widzenia, a mianowicie jest doskonałą relacją podróżniczą przedstawiającą obraz życia codziennego w podróży relacjonowanej dzień po dniu, pełną obserwacji i procesów poznawczych podróżujących oraz stykania się z innymi kulturami i religiami, z czym związane są takie zagadnienia antropologiczno-kulturoznawcze jak zmiana kulturowa, zderzenie kultur, akulturacja lub, używając współczesnego języka, problematyka komunikacji międzykulturowej. *Ambasada do Tamerlana* – jako relacja podróżnicza – zachowuje charakterystyczny dla kroniki układ chronologiczny i styl opisu, przy czym już sam tytuł dzieła wskazuje, że podróż odgrywa tutaj rolę szczególną. Członkowie kastylijskiej misji,

³ W.J. Burszta, *Podróżować. Posiadać. Wiedzieć*, w: *Pojednanie tożsamości*, red. E. Rewers, Poznań 1995, s. 259-260.

⁴ M. Olszewski, *Meandry średniowiecznej etnologii*, w: Wilhelm z Rubruk, *Opis podróży*, przekład M. Olszewski, Biblioteka Klasyków Antropologii, Kęty 2007, s. 5 i n.

jak wielu ich poprzedników, przeżywali *passage*, etnologicznie rozumiane „przejście”, wyjątkowe doświadczenie osobistego zetknięcia się z odmiennym kręgiem cywilizacyjnym.

Najważniejszym determinantem powstania pracy było pragnienie – jak sędzę, obecne u każdego badacza kultury (i nie tylko) – podjęcia tematu dotychczas nieznanego na gruncie polskiej nauki. Uważam, że ta inicjatywa jest uzasadniona wobec praktycznej nieobecności szerszego spojrzenia na *Ambasadę do Tamerlana* w polskiej literaturze. Mimo, że we współczesnej polskiej refleksji nad relacjami międzykulturowymi temat podróży w tym kontekście cieszy się dużą popularnością, to jednak interesująca mnie relacja jest słabo rozpoznawalna w naszej rodzimej nauce i również nieczęsto przywoływana w historiografii powszechnej. Ponadto wydało mi się istotne, wobec w zasadzie zdawkowo potraktowanego tematu w krajowej literaturze, ukazanie tej istotnej podróży z punktu widzenia życia codziennego w podróży oraz na tle relacji międzycywilizacyjnych (międzykulturowych) pomiędzy Zachodem i Wschodem na przełomie XIV i XV wieku opartych o kontekst podróży. Właśnie to ostatnie zagadnienie, polegające na wymianie międzykulturowej, stało się dla mnie najbardziej inspirujące i skłaniające do poszukiwań naukowych, dociekań oraz pogłębiania zagadnienia. Kolejnym argumentem przemawiającym za podjęciem tego tematu jest fakt, że *Ambasada do Tamerlana* jest bardzo realistyczna i w porównaniu z tekstami swoich poprzedników pozbawiona fantazjowania.

Ponieważ w trakcie badań nad tekstem wspomnianego dzieła zaczął wyłaniać się coraz bardziej wielowątkowy i interdyscyplinarny obraz, sformułowałem kilka celów (problemów) badawczych:

- (1) wielostronne przedstawienie aspektów życia codziennego w podróży, ze szczególnym uwzględnieniem codzienności w podróży, trudów, niebezpieczeństw itd.
- (2) ukazanie specyfiki zderzenia cywilizacji na przykładzie pobytu przedstawicieli jednej cywilizacji w innym kręgu kulturowym.
- (3) przedstawienie w jaki sposób autor *Ambasady do Tamerlana* wchodził w relacje z miejscową ludnością. Czy – podobnie jak Krzysztof Kolumb – traktował ją jako część przyrody czy wchodził z nią w interakcje kulturowe? W jaki sposób dochodziło do etnologicznego *passage*, czyli przejścia, doświadczenia osobistego zetknięcia się z odmiennym kręgiem kulturowym. Jerzy Kmita napisał, że „kiedy mianowicie mówi się potocznie o danej jednostce, że jest „kulturalna” bądź – przeciwnie – że jest ‘pozbawiona

kultury', ma się na myśli wówczas tę okoliczność, że jednostka odpowiednio: respektuje określone normy i reguły lub nie respektuje ich"⁵. Czy posłowie kastylijscy u spotykanych mieszkańców regionów obcych kulturowo dostrzegali przejawy „kultury”?

(4) udzielenie odpowiedzi na pytanie czy *Ambasada do Tamerlana* jest dziełem obiektywnym. Już w tym momencie mogę postawić tezę, że badana relacja jest przykładem literatury z zakresu antropologii rozumiejącej, która może zostać postawiona w opozycji do literatury fantasmagorycznej, tak powszechnej w średniowieczu.

(5) udzielenie odpowiedzi na pytanie kto jest autorem relacji, jakie było jego przygotowanie merytoryczne i stan wiedzy na temat otaczającego świata.

(6) wskazanie czy *Ambasada do Tamerlana* ma znamiona opisu podróży etnograficznej i czy misja Kastylijczyków była podróżą etnograficzną.

(7) udzielenie odpowiedzi na pytanie czy Kastylijczycy, będąc przedstawicielami cywilizacji hiszpańskiej, wyodrębnionego projektu cywilizacyjnego powstałego na pograniczu dwóch formułujących się cywilizacji (łacińskiej i muzułmańskiej), przejawiali większe zainteresowanie i tolerancję wobec innej, obcej kultury i religii. Pytanie to można postawić w opozycji do wcześniejszych relacji, np. Jana z Pian di Carpine czy Wilhelma z Rubruk z ich podróży do Azji. W tym kontekście warto spojrzeć na wyjątkowe zainteresowanie autora tekstu architekturą.

(8) ukazanie procesów poznawczych u autora relacji.

(9) doprecyzowanie drogi oraz miejsc odwiedzanych przez posłów kastylijskich przy wykorzystaniu osiągnięć współczesnej geografii.

(10) ustalenie czy *Ambasada do Tamerlana* wywarła wpływ na sytuację polityczną (jako efekt misji dyplomatycznej) i kulturalną w Europie Zachodniej, przynosząc wiedzę, między innymi etnograficzną, o Azji Środkowej. W końcu, jak twierdził Kaj Birket-Smith, kupcy i podróżnicy zgromadzili z biegiem czasu wiele informacji, które mogły być przydatne i miały znaczenie dla współczesnych⁶.

⁵ J. Kmita, *O kulturze symbolicznej*, Warszawa 1982, s. 11.

⁶ K. Birket-Smith, *Ścieżki kultury*, tłum. K. Evert-Vaedtke, T. Evert, pod red. Z. Sokolewicz, Warszawa 1973, s. 5, *passim*.

Podstawa materiałowa:

Podstawowym materiałem źródłowym wykorzystanym do stworzenia niniejszej pracy jest wspomniana już wcześniej relacja z podróży zatytułowana *Ambasada do Tamerlana*. Z punktu widzenia metodologii uchodzi ona za najlepszy (najbardziej wiarygodny) i najbardziej szczegółowy materiał źródłowy o państwie Tamerlana; oczywiście, mówię to z punktu widzenia „zachodniej” nauki. Dla historyków kultury relacja ta przedstawia niezwykle barwny obraz życia codziennego zarówno dworu jak i mieszkańców imperium Czagatajów. Z kolei historycy sztuki odnajdą w *Ambasadzie do Tamerlana* precyzyjne opisy obiektów architektonicznych, a historycy zajmujący się badaniami gospodarczymi znajdą w omawianej kronice informacje na temat obecności łacińskiej aktywności handlowej w Azji Środkowej. Jednak z czasem, obok tych niewątpliwie ważnych dziedzin, swoje miejsce w badaniach nad interesującą nas relacją znaleźli też antropolodzy, etnografowie, etnologowie i w końcu kulturoznawcy.

Pomimo, że misja kastylijska do Tamerlana była z założenia wyprawą dyplomatyczną, to kronika nie podaje wielu informacji na temat działalności dyplomatycznej posłów kastylijskich. Autor kroniki skupił się na opisie codzienności w podróży, obyczajów i kultury mieszkańców przemierzanych terenów, religii, obiektów architektonicznych, itd. Relacja zawiera szczegółowe informacje na temat zwyczajów, osób, ubioru, jedzenia oraz ceremoniałów na dworze nie tylko w Samarkandzie, ale również na innych, mniejszych dworach i w miastach odwiedzanych przez posłów kastylijskich. Wybitny polski historyk Marian Małowist wspominał, że *Ambasada do Tamerlana* nie jest tekstem politycznym (dyplomatycznym), ale kulturowym⁷.

Cała forma narracji sprawia, że kronika jest niezwykle cennym materiałem w co najmniej czterech aspektach.

Po pierwsze, jako źródło informacji na temat życia codziennego w podróży, w szczególności kulturowych aspektów poznawczych doświadczanych przez przedstawicieli cywilizacji łacińskiej wkraczających na obszar odmienny kulturowo.

Po drugie, co jest konsekwencją punktu poprzedniego, kronika jest świadectwem późnośredniowiecznego zderzenia dwóch odmiennych, heterogenicznych kultur.

⁷ M. Małowist, *Tamerlan i jego czasy*, Warszawa 1985, s. 11.

W końcu po trzecie, jest również obrazem pobytu Europejczyków na turecko-mongolskim dworze Tamerlana w innym otoczeniu kulturowym, obyczajowym, prawnym, gospodarczym i religijnym.

Po czwarte *Ambasada do Tamerlana* charakteryzuje się realistyczną formą narracji, a szczegółowość przekazu jest większa niż w kronikach perskich z tego okresu.

Ponadto prezentowana praca zawiera rezultaty własnych rozległych kwerend archiwalnych i bibliotecznych (ponad 1000 pozycji). Na kartach książki przyjrzałem się nie tylko *Ambasadzie do Tamerlana*, ale również innym tekstom źródłowym opisującym wyprawę do Azji. Zapoznałem się również z obszerną literaturą związaną z odkrywaniem Azji przez misjonarzy oraz podróżników w latach 1245-1353; nie sposób w tym miejscu wymienić autorów choćby najważniejszych opracowań.

Charakterystyka zawartości:

Praca składa się z wstępu, sześciu rozdziałów, zakończenia, bibliografii i indeksu geograficznego oraz osobowego.

Trzy pierwsze rozdziały monografii stanowią wprowadzenie historyczne, obyczajowe i geograficzne. W rozdziale I pracy przedstawiam średniowieczne imaginarium w oparciu o kulturowo-geograficzne dziedzictwo starożytności. W tym rozdziale skupiam się również na zagadnieniach związanych z teorią cywilizacji i kultury w badaniach humanistycznych. W ten sposób definiuję podstawowe zagadnienia, którymi posługuję się na dalszych kartach książki. Rozdział II dokonuje wprowadzenia historyczno-kulturowego, w którym osadzony jest tekst badanej relacji. Przedstawiam w nim genezę i najważniejsze elementy charakteryzujące cywilizację łacińską w opozycji do środkowoazjatyckich kręgów kulturowych, w szczególności do wyodrębnionej według koncepcji Feliksa Konecznego cywilizacji turańskiej. To także tutaj zarysowuję dojście do władzy Tamerlana i dokonuję charakterystyki jego imperium. Kolejny rozdział – III – stosunkowo dokładnie przedstawia podróże odbywane w latach 1245-1353 przez poprzedników bohaterów *Ambasady do Tamerlana*. W tym miejscu nie tylko skupiam się na chronologicznym przedstawieniu poszczególnych relacji, ale również odnoszę się do następstw kulturowych tych podróży.

Następne trzy rozdziały dotyczą tekstu kroniki *Ambasada do Tamerlana*. Prezentuję w nich nie tylko dzieje i etapy podróży – niemal dzień po dni – ale również dokonuję dokładnej analizy tekstu. Na kartach tych rozdziałów zmierzyłem się z szerokim zakresem różnych

problemów, jak m.in. zderzenie z odmiennością, przebywaniem w obcym świecie i reakcją na inne otoczenie. Precyzując: rozdział IV przedstawia stan badań historyczno-kulturowych nad analizowanym tekstem relacji, jego znaczenie kulturowo-historyczne oraz pierwszą część itinerarium podróży posłów. Kolejny rozdział – V – w skrupulatny sposób relacjonuje życie codzienne w podróży na podstawie zawartości kroniki. Przedstawiam opis Konstantynopola autorstwa posłów, szlak podróży z Trapezuntu do granic państwa czagatajskiego z opisem codzienności w podróży. W tym miejscu również wskazuję na brak fantastycznych opisów w analizowanym dziele. Rozdział VI opisuje reakcję autora *Ambasady do Tamerlana* na opisywaną rzeczywistość i zetknięcie z inną kulturą. To w tym miejscu przedstawiam pobyt posłów kastylijskich w stolicy imperium Tamerlana, w szczególności w kontekście obecności w jego bezpośrednim otoczeniu i percepcji otoczenia.

Metodologia badawcza:

Już sam wybór tego rodzaju problematyki narzucił wymóg interdyscyplinarności – w sensie praktyki prowadzenia badań w ramach wielu dyscyplin, czyli wykraczania poza jedną dyscyplinę naukową – co w niniejszej książce znajdzie swoje odzwierciedlenie w stosowanym warsztacie badawczym.

Spoglądając przez pryzmat powyższych rozważań oraz opierając się na szerokiej perspektywie kulturoznawczej wykorzystującej heurystykę i hermeneutyczne metody badawcze, metody zastosowane w pracy nad tekstem *Ambasada do Tamerlana* podzieliłem na trzy kategorie – perspektywy:

1. historyczno-językoznawczą – która wykorzystuje szereg metod historycznych (opisową, genetyczną, socjologiczną, porównawczą), wyniki badań geografów, analizę literacką dzieła itd.,
2. pozostałych nauk humanistycznych – która opiera się na wykorzystaniu metod znanych w takich dyscyplinach jak: archeologia, etnologia, historia sztuki i religioznawstwo,
3. nauk społecznych – w tej grupie znajduje się antropologia i refleksja socjologiczna.

II.

Prezentacja rezultatów badawczych

Poniżej zaprezentowano najważniejsze rezultaty badawcze, które przynosi niniejsza praca:

1.

Poczynione w pracy ustalenia dowodzą, że *Ambasada do Tamerlana* jest przykładem wielostronnego przedstawienia kulturowych aspektów życia codziennego w podróży. Autor relacji przedstawia trudy i niebezpieczeństwa towarzyszące typowym podróżnikom ich epoki, między innymi związane z drogą, warunkami atmosferycznymi, konfliktami, niebezpieczeństwem na drogach i chorobami. Autora relacji interesowało niemal wszystko. Jego opisy są dokładne zarówno w przypadku architektury jak i elementów prozaicznych, na przykład, wszelkiego rodzaju płodów ziemi: obok pięknie zdobionego meczetu autor relacji zauważa winnice, rosnące melony, gaje drzew owocowych oraz uprawę bawełny. W szczególności sposób traktuje on miasto jako przedmiot opisu, a nie tylko jako punkt na mapie czy etap podróży. Jego opis jest oparty na bezpośrednim doświadczeniu; wszędzie tam gdzie informacje pochodzą z innego źródła niż jego własne poznanie, jest to zaznaczone w tekście. Interesowało go nie tylko to co ludzie jedli i pili, ale również w jaki sposób to robili. Była to pogłębiona obserwacja zmierzająca w kierunku przedstawienia spotkanej kultury w jak najgłębszym obrazie.

2.

Kolejnym z rezultatów badań, których wyniki zaprezentowano na kartach niniejszej książki jest ukazanie, że *Ambasada do Tamerlana* jest bez wątpienia dziełem obiektywnym i jest przykładem literatury z zakresu antropologii rozumiejącej, która może zostać postawiona w opozycji do literatury fantasmagorycznej, tak powszechnej w średniowieczu. *Ambasada do Tamerlana* jest dziełem, które zachowuje wysoki stopień obiektywizmu i na tle innej średniowiecznej literatury podróżniczej przejawia wysoką troskę o odtworzenie rzeczywistości w sposób obiektywny.

Po pierwsze, w *Ambasadzie do Tamerlana* zostały regularnie zapisane pory dnia, w których następowały sekwencje wydarzeń, np. odwiedzanych miejsc, przemierzanych terenów itd. Autor relacji ściśle przestrzega chronologii w narracji. Jego precyzja jest posunięta do tego stopnia, że nawet usprawiedliwia dłuższy pobyt w jednym miejscu, np. z powodu wiatru lub złej pogody, która uniemożliwiła wypłynięcie z portu. Z kolei tam, gdzie posłowie musieli przebywać dłużej z powodów związanych z misją dyplomatyczną, autor wyjaśnił to umieszczając stosowny zapis w relacji, np. w tekście pojawia się

usprawiedliwienie pobytu trwającego osiem dni, w tym przypadku z powodu konieczności odbycia spotkania z wnukiem Tamerlana. Autor stara się zapisywać każdy postój, nawet wtedy kiedy zapomina lub nie zna (nie potrafi) zapisać miejscowości, w której postowie nocowali.

Po drugie, opisywanie przedmiotów i obiektów architektonicznych odbywa się za pomocą precyzyjnych określeń i pomiarów, np. poprzez mierzenie odległości miarą palców, dłoni, strzałów z łuków, lig i mili. Przy opisywaniu znanych nam obiektów, jak choćby architektury sakralnej, autor sprawnie porusza się po zagadnieniach związanych z budową świątyń.

Po trzecie, nadzwyczajny – w porównaniu z poprzednimi relacjami – realizm przekazu. Oczywiście misja do Tamerlana została zlecona przez króla Henryka III i miała na celu przedstawienie sytuacji na Wschodzie w jak najwierniejszy sposób. Można powiedzieć, że taki zamysł powinien towarzyszyć większości misji dyplomatycznych, ale jednak nie było to regułą. Wracając do *Ambasady do Tamerlana*, już w prologu do tej relacji, w której autor wylicza tereny znajdujące się pod kontrolą Tamerlana, co miało również na celu zrobienie wrażenia na władcach europejskich, odnajdujemy obiektywne podejście do przedstawienia sytuacji politycznej. Co ważne, obiektywność autora w opisywaniu otaczającej go rzeczywistości jest kontynuowana w trakcie jego podróży i dotyczy nawet najbardziej prozaicznych opisów. Rodrigo Vizcaíno zwraca uwagę na fakt, że kronikarz opisuje zarówno zaludnione jak i te niezamieszkałe wyspy; z podobnym zainteresowaniem zwraca uwagę na pastwiska dla bydła, jak i zamieszkujących dane terytorium ludzi.

Po czwarte, autor *Ambasady do Tamerlana* wykorzystuje obcojęzyczną (miejscową) terminologię do opisu elementów, które są mu obce i nieznanne. Jest to spotykane wówczas, kiedy nie może nadać żadnej znanej mu nazwy lub dokonać odpowiedniego porównania.

Po piąte, opisy zwierząt, takich jak żyrafy i słonie, są bardzo wiarygodne i realne. Nie posiadają fantastycznych atrybutów, które często różnym zwierzętom dopisywali wcześniejsi autorzy.

Szósty ważny argument brak nawiązania przez autora *Ambasady do Tamerlana* do tradycyjnych fantastycznych postaci i wydarzeń, które są charakterystyczne dla średniowiecznej literatury podróżniczej. Należy pamiętać, że w światopoglądzie przedstawicieli cywilizacji łacińskiej Wschód był przestrzenią nieznaną, *terra incognita*, lub pełną wymaganych ludów, zwierząt i krain. Autor kroniki skupia się na opisie tego co niejednokrotnie widzi na własne oczy; tak więc przedstawia i podziwia liczne relikwie, które ogląda w kościołach Konstantynopola, zachwyca się dworem Tamerlana, szczególnie jego

namiotami i architekturą, zauważa wspaniałą biżuterię jego żon. Jeśli w tekście pojawiają się opisy cudów to są one przytaczane jako wypowiedzi innych osób.

3.

Następnym rezultatem badawczym jest pokazanie, że obiektywizm, który charakteryzował autora relacji, wynikał również z faktu, że kronikarz był przedstawicielem odmiany cywilizacji łacińskiej – zgodnie z poglądami Jana Kieniewicza była to cywilizacja hiszpańska – funkcjonującej na pograniczu kulturowo-religijnym chrześcijaństwa, islamu i judaizmu. Można zatem przyjąć, że przedstawiciele cywilizacji hiszpańskiej, w tym przypadku Kastylijczycy, co prawda należący do *christianitas latina*, ale w większym stopniu doświadczeni wielokulturową koegzystencją przez swoje historyczne losy, byli bardziej otwarci na różnice kulturowe.

Samuel Huntington w teorii „zderzenia cywilizacji” uznał religię za centralny element definiujący cywilizację, szczególnie cywilizację łacińską, i właśnie na tym tle religijno-kulturowym, a nie ideologicznym, osadził w swoich rozważaniach przyczynę większości konfliktów w przyszłości⁸. Teoria zderzenia cywilizacji czy kultur jest również wykorzystywana do badania przeszłości, w tym również średniowiecza. Odnosząc zatem teorię Huntingtona do relacji z podróży zawartej w *Ambasadzie do Tamerlana* dostrzegamy w niej pewne subiektywne sądy autora kroniki.

Po pierwsze – osobiste opinie narratora, wynikające, według mnie, ze zderzenia cywilizacyjnego (m.in. cywilizacji łacińskiej z bizantyńską) możemy zaobserwować np. w sytuacjach, w których dochodzi do sporów na pograniczu kwestii związanych z tożsamością, takich jak religia czy fundamenty religii.

W ten sposób – obiektywnie opisując pewną praktykę, ale subiektywnie ją oceniając – wypowiada się na temat praktyk religijnych Greków i Ormian, których oczywiście uważa za gorliwych w swojej wierze, ale praktykujących błędnie w stosunku do katolicyzmu. Należy jeszcze zwrócić uwagę na odniesienia do relacji pomiędzy cywilizacją łacińską a cywilizacją islamu. Oczywiście w analizowanym dziele środek ciężkości jest usytuowany po stronie kastylijskiego autora relacji i jego towarzyszy, czyli po stronie przedstawicieli cywilizacji łacińskiej, czy dokładniej cywilizacji hiszpańskiej. Tymczasem stronę cywilizacji islamu poznajemy na podstawie skonstruowanych przez autora relacji o wyznawcach islamu. Co za

⁸ S.P. Huntington, *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego*, przeł. H. Jankowska, Warszawa 1997, s. 59.

tym idzie, recepcja tych opisów jest w dużym stopniu uzależniona od stopnia rzetelności łacińskiego kronikarza, który w tym względzie jest bardzo obiektywny.

Po drugie, kiedy autor wypowiada się na temat straganów kupieckich w Samarkandzie, mówi że są tak wspaniałe, że podobnych nigdzie nie można zobaczyć, ale dodaje oczywiście – z wyjątkiem ziemi chrześcijan, która zawsze będzie stała wyżej w opinii autora, również w kategorii osiągnięć cywilizacyjnych.

Po trzecie, Samuel Huntington w rozważaniach na temat zderzenia cywilizacji wspominał o koncentracji na sobie samym i na swoim wspólnym dziedzictwie; w jego opinii, każda cywilizacja postrzega siebie jako „pępek świata”⁹. Nie wystrzegł się również tego kronikarz misji kastylijskiej, który umyślnie wyolbrzymił słabe zdrowie Tamerlana, usprawiedliwiając w ten sposób fakt, że nie udzielił on odpowiedzi na dostarczoną mu przez posłów korespondencję od Henryka III. W końcu król ten – w opinii jego posłów – był jednym z najważniejszych władców państw należących do cywilizacji łacińskiej. Tymczasem, spoglądając na tą sprawę obiektywnie, posłowie nie otrzymali odpowiedzi, gdyż – co jest najprawdopodobniejsze w całej sytuacji – Tamerlan nie był zainteresowany sprawami Zachodu w przededniu podjęcia ważnej dla niego wyprawy na Chiny.

4.

Z badań, których wyniki zaprezentowano na kartach książki płyną wnioski dotyczące autorstwa relacji. Wbrew powszechnej opinii przypisującej *Ambasadę do Tamerlana* do Ruya Gonzáleza de Clavijo, uważam, że autorem kroniki był towarzyszący mu dominikanin Alonso Páez de Santa María.

Po pierwsze, w celu wskazania konkretnego dnia autor *Ambasady do Tamerlana* używa kalendarza opartego na obchodach liturgicznych. W ten sposób pojawiają się zapisy dnia w odniesieniu do aktualnego dnia wynikającego z kalendarza liturgicznego, jak np. dzień św. Jana (*día de San Juan*). Również godziny często podawane są w odniesieniu do rozkładu dnia liturgicznego, np. w godzinę nieszpórów (*a ora de viésperas*). Patrząc na strukturę tekstu relacji, wyczuwalny jest w niej duch religijności i pobożności towarzyszący autorowi tekstu i jego towarzyszom. Przy tym zauważalna jest w tekście wstrzeźliwość od wszelkich grzechów mogących zaszkodzić misji.

Po drugie, autor *Ambasady do Tamerlana* odzwierciedla w tekście relacji cywilizacyjne i kulturowe otoczenie, z którego się wywodzi – świat średniowiecznego

⁹ *Ibidem*, s. 71.

katolicyzmu. Kronikarz dobrze zna Pismo Święte i nawiązania do niego umieszcza na kolejnych stronach swojego dzieła: na terenie Armenii zgodnie z tradycją pozycjonuje Raj, a na wysokiej górze umieszcza Arkę Noego.

Po trzecie, przywiązanie w opisie miast do sfery sacrum, w szczególności w przypadku Konstantynopola, gdzie kronikarz wykazuje się dobrą wiedzą na temat świętych i związanych z nimi relikwii.

Po czwarte, dysputa na temat kwestii religijnych poczyniona w Trapezuncie, gdzie autor kroniki – według mnie mógł to być jedynie Alonso Páez de Santa María – z zachowaniem obiektywizmu opisuje różnice pomiędzy Kościołem łacińskim (katolickim) a greckim (prawosławnym) i ormiańskim.

Po piąte, w chwilach trwogi, na przykład w trakcie sztormu, autor opisywał jak załoga okrętu, na którym przebywało poselstwo kastylijskie wznosiła modlitwy ku Niebiosom w celu ocalenia i to za ich sprawą nikomu nic się nie stało. To świadczy o głębokiej wierze autora, co oczywiście nie wyklucza z roli autora kroniki osoby świeckiej, ale dodając do tego powyższe argumenty, w tym przede wszystkim wiedzę i przywiązanie w opisie, szczególnie dotyczącym stolicy Bizancjum, do obiektów sakralnych, sprawia, że najprawdopodobniej autorem relacji był Alonso Páez de Santa María. Ruy González de Clavijo stał na czele misji, ale kronikę jak sądzę napisał wspomniany dominikanin.

Ten styl opisu sprawia, że teza według której to Clavijo ma być autorem *Ambasady do Tamerlana* jest mało prawdopodobna. W świetle przedstawionego w tekście charakteru postrzegania świata i wiedzy o kwestiach związanych z fundamentami religii i kultury najprawdopodobniej to dominikanin Alfonso Páez de Santa María jest autorem relacji z misji do Tamerlana. Teza ta wyjaśnia formę redakcji relacji, zawartość jej treści, a także brak niemoralnych i niestosownych opisów.

5.

Kolejnym rezultatem badawczym jest wykazanie, że autor *Ambasady do Tamerlana* nie był nastawiony na zbieranie konkretnych informacji; uczestniczył w misji, której celem było dostarczenie korespondencji od króla Kastylii do Tamerlana. Dzięki temu jego opis jest mniej schematyczny, a analiza uznanych za ciekawe i warte przekazania zjawisk i obiektów jest głębsza. To sprawia, że autor jest lepszym i wnikliwszym obserwatorem niż większość podróżników jego epoki. Czy zatem był etnografem, który starał się poznać nieznaną mu społeczność? Stara się zapisywać niemal wszystkie rzeczy, które spotykają posłów w trakcie

podróży. Zatem jest tak, jak podkreślała to Halina Dziechcińska, że podróżny w tworzonym opisie wyrażał społeczny nakaz, wedle którego odbyta podróż winna być opisana. Miało to ogromne znaczenie, gdyż taki opis przecierał szlaki kolejnym podróżnikom¹⁰. W *Ambasadzie do Tamerlana* nie znajdziemy uzalania się jego autora na okrucieństwo Czagatajów i Tamerlana. W ten sposób unika on – co jest niezmiernie rzadko spotykane u średniowiecznych autorów literatury podróżniczej – stereotypizacji. Stara się porównywać prowadzone obserwacje ze znanymi mu faktami – Konstantynopol i Perę, które widział po raz pierwszy porównał do Sewilli i położonej nieopodal niej Triany. Samarkandę porównał również do Sewilli, mówiąc że jest tak duża jak to kastylijskie miasto. Patrząc na strukturę narracyjną, o której już wspominałem, jest ona spójna, a osią opowiadania są kolejne zdarzenia w podróży. W te właśnie kolejne zdarzenia zostały wplecione opisy miejscowej ludności – m.in. potrawy, sposoby ich przygotowania oraz konsumowania, stroje, uroczystości dworskie obcych władców – przez co cały tekst i podróż nabiera znaczenia etnograficznego. Przy tym autor myśli o różnych zjawiskach w zaskakująco dojrzały sposób i próbuje je zrozumieć.

6.

W opisie podróży elementem podstawowym jest opisywana rzeczywistość pozajęzykowa, przez co najważniejszym elementem jest funkcja poznawcza. Autor, który jest zarazem narratorem i bohaterem, nie jest jednak w opisie podróży elementem centralnym. Czasami taki opis podróży, zawierający dużą ilość ekspresji przeżyć autora, wysuwających się na plan pierwszy, może bardzo łatwo przekształcić się w utwór o charakterze autobiograficznym¹¹. Autor *Ambasady do Tamerlana* zdobywa dużą część informacji dzięki bezpośredniemu kontaktowi z mieszkańcami obszarów po których podróżuje, przy czym oddziela informacje pozyskane osobiście od tych zasłyszanych. Ujawnia nam się jako wnikliwy obserwator o dużej selektywności uwagi, przy czym stara nie ujawniać się jako zwykły człowiek ze swoimi słabościami. Niemniej z treści kroniki wynika, że lubi dobrze zjeść, nie gardzi również alkoholem. Nawiązując do badań Dariusza Rotta należy podkreślić, że w sytuacjach zmiennych, niestereotypowych i ekstremalnych występuje duże zapotrzebowanie na informacje¹². Również autor *Ambasady do Tamerlana* wykazuje podobne

¹⁰ H. Dziechcińska, *O staropolskich dziennikach podróży*, Warszawa 1991, s. 19.

¹¹ M. Kowalska, *Średniowieczna arabska literatura podróżnicza*, Kraków 1973, s. 11-12.

¹² D. Rott, *Daniel Vetter i jego „Opisanie wyspy Islandyji”*, Katowice 1993, s. 20.

zachowanie, prezentując szczegółowe relacje o groźnej sytuacji, np. w trakcie sztormu na morzu.

7.

Wnioski wypływające z przeprowadzonych w pracy analiz oraz interpretacji zwracają uwagę na fakt, że *Ambasada do Tamerlana* nie wywarła wpływu na sytuację polityczną (jako efekt misji dyplomatycznej) i kulturalną, przynosząc wiedzę, między innymi etnograficzną, o Azji Środkowej i ludach ją zamieszkujących. Można wskazać cztery przyczyny, które wpłynęły na to, że tytułowa relacja nie miała długotrwałego wpływu, zarówno w kontekście kulturowym jak i politycznym.

Po pierwsze, na początku 1405 roku, w trakcie przygotowań do inwazji na Chiny, zmarł Tamerlan. Jego śmierć stanowiła zasadniczy przełom w dziejach stworzonego przez niego imperium. Władza znalazła się w rękach dowódców wojskowych, a w państwie zapanował nieład i szybko stało się ono areną wewnętrznych walk o sukcesję, co w konsekwencji doprowadziło do rozpadu tego ogromnego imperium.

Po drugie, niebawem po Tamerlanie, w 1406 roku zmarł król Kastylii Henryk III, a władzę po nim objął jego syn Jan, który był wówczas jeszcze w wieku niemowlęcym. Te wydarzenia wpłynęły na brak kontynuacji kontaktów pomiędzy Kastylią i Azją Środkową, a precyzyjniej państwem Tamerlana czy też jego następcami. Pomimo, że istnieje niewielkie prawdopodobieństwo, że kolejno poselstwo wyruszyło, uważam że po śmierci Henryka III (który za życia nie zdołał zapewne zorganizować kolejnej ekspedycji) idea kontaktów z Tamerlanem i w ogóle Wschodem (Azją) została na dworze kastylijskim zaniechana, głównie z uwagi na małoletność następcy tronu i zarazem inne ważne sprawy z tym związane.

Po trzecie, zamknięcie wschodnich szlaków handlowych spowodowanych upadkiem Konstantynopola w 1453 roku stanowiło również powód braku zainteresowania Wschodem.

Po czwarte, brak fantastycznych elementów, historii i opisów w *Ambasadzie do Tamerlana* wpłynął na to, że to dzieło nie było przedmiotem zainteresowania współczesnych mu czytelników, którzy chętniej sięgali po relację Marka Polo. Konwencjonalny, średniowieczny zestaw cudów i fantastyki nie został wykorzystany przez autora relacji. Ten obiektywizm i realizm dzieła, o którym wspominałem nieco wcześniej, a który jest obecnie jedną z największych zalet kroniki, stał się jej największą wadą w czasach jej współczesnych. *Ambasada do Tamerlana* dostarcza obrazów prawdziwego życia, opisów przemierzanych krain i terenów w miejsce cudów wyobraźni, dzięki czemu dzieło to stanowi niejako pomost

między wczesnośredniowiecznymi, fantastycznymi relacjami podróżniczymi, a późniejszymi tekstami związanymi z odkrywaniem Nowego Świata.

OMÓWIENIE POZOSTAŁYCH OSIĄGNIĘĆ NAUKOWO- BADAWCZYCH ZE WSKAZANIEM NA GŁÓWNE KIERUNKI PRZEDSIĘWZIĘĆ BADAWCZYCH

Poniżej umieściłem charakterystykę pozostałego dorobku naukowego (po doktoracie) oraz wyeksponowałem najważniejsze rezultaty badań. Mój pozostały dorobek obejmuje trzy najważniejsze nurty badawcze: **(1) problematykę relacji międzykulturowych i cywilizacyjnych w kontekście podróżnictwa późnośredniowiecznego i wczesnonowożytnego, (2) wieloaspektową recepcję kultury średniowiecznej, zarówno wczesnej jak i późnej, oraz wczesnonowożytnej w czasach współczesnych oraz (3) zagadnienia związane z polityką, gospodarką i relacjami społecznymi średniowiecznych państw obszaru lewentyńskiego, głównie łacińskiego Cypru (1192-1571), a także zagadnienia poboczne jak kwestie związane z zarządzaniem, marketingiem i ekonomiką w różnych sferach i obszarach funkcjonowania instytucji kultury, problematykę zarządzania międzykulturowością, różnicami kulturowymi oraz etykę relacji w biznesie, kulturę organizacyjną i zarządzanie w perspektywie kulturotwórczej.**

I.

Problematyka relacji międzykulturowych i cywilizacyjnych w kontekście podróżnictwa późnośredniowiecznego i wczesnonowożytnego. Zagadnienia te obejmują m.in. różne konteksty relacji podróżniczych, między innymi życia codziennego w podróży, zderzenia cywilizacji i kultur, transgresji kulturowej, i determinantów poznawczych podróżnika w innym kręgu kulturowym z elementami etnologii i etnografii.

Początkowo zagadnienia związane z tematyką podróżniczą podejmowałem w kontekstach dotyczących dziejów politycznych. Tak było w pracach *Sylwetka Antonio*

Possevino SJ (1533-1611) oraz *Itinerarium o. Antonio Possevino* umieszczonych w pracy zbiorowej *Antonio Possevino SJ (1533-1611). Życie i dzieło na tle epoki* pod redakcją Danuty Quirini-Popławskiej (Kraków 2012, odpowiednio s. 155-184 i 585-596). W tych dwóch tekstach przybliżyłem sylwetkę jezuitę Antonio Possevino, jednej z wybitniejszych postaci w historii Towarzystwa Jezusowego, dyplomaty, który w trakcie swojej 52-letniej posługi w zakonie przebył kilkadziesiąt tysięcy kilometrów, pracował we Francji, Italii, Szwecji, Moskwie, Rzeczypospolitej, Rzeszy i Siedmiogrodzie. Ten wielki misjonarz zainspirował mnie do podejmowania tematyki podróżniczej, nie tylko ograniczonej do kontekstów politycznych, ale szerszych, dotyczących życia codziennego w podróży, zagadnień etnograficznych itd.

W podobnym obszarze, co badania nad życiem i dziełem Antonio Possevino SJ, mieści się także rozprawa *Salomon Ashkenazi and his position in the negotiations between Turkey and Venetian after the War of Cyprus* („Επετηρίς της Κυπριακής Εταιρείας Ιστορικών Σπουδών” 2012, vol. 10, s. 149-159), gdzie przedstawiłem sylwetkę Salomona Aszkenazego, początkowo lekarza na dworze sułtanów Sulejmana Wspaniałego (1520-1566) i Selima II (1566-1574), a później wybitnego dyplomaty w służbie Wysokiej Porty, który również dużo podróżował. Aszkenazy odegrał istotną rolę w ustanowieniu pokoju wenecko-tureckiego po bitwie pod Lepanto w 1571 roku oraz był obecny w trakcie elekcji na tron Polski Henryka Walezego i Stefana Batorego.

W tym okresie moje zainteresowania naukowe zaczęły podążać w kierunku znaczenia podróży dla różnych aspektów kultury, w tym między innymi życia codziennego w podróży na przestrzeni późnego średniowiecza i wczesnej epoki nowożytnej. Badania te zostały zapoczątkowane w artykule *Z francuskiej Tuluzy do songhajskiego Gao. Średniowieczna podróż do środka Czarnego Lądu (1405-1413)* („Prace Historyczne Uniwersytetu Jagiellońskiego” 2012, z. 139, s. 17-26). We wspomnianej rozprawie podjąłem się próby nie tylko przedstawienia dziejów tej wyprawy z punktu widzenia krytycznej analizy materiału źródłowego, ale również sformułowałem spostrzeżenia na temat procesów poznawczych przedstawiciela zachodnioeuropejskiej cywilizacji w odmiennym kręgu kulturowym. Tematyka i ustalenia poczynione we wspomnianym artykule spotkały się z zainteresowaniem francuskiego środowiska naukowego, które zaprosiło mnie do opublikowania nieco zmienionej wersji tej pracy pod tytułem *Le voyage d'Anselme d'Isalguier à Gao au Songhaï (1405-1413). Un exemple d'exploration de l'Afrique au Moyen Âge* w zbiorze *Croisades en Afrique: Les expéditions occidentales à destination du continent africain, XIIIe-XVIe siècle*

pod redakcją Benjamina Webera wydaną przez Uniwersytet w Tuluzie (Toulouse 2019, s. 135-150).

Tematyka podróżnictwa została kontynuowana w kolejnym projekcie, który podjąłem razem z moim Mistrzem, prof. dr hab. Danutą Quirini-Popławską. Wyrazem refleksji badawczej nad znaczeniem podróży w kulturze stał się zbiór badań różnych autorów zebranych w tomie naukowym *Itinera clericorum: kulturotwórcze i religijne aspekty podróży duchownych* (Kraków 2014, ss. 727) pod naszą wspólną redakcją. Praca redakcyjna nad artykułami umieszczonymi w tomie – było ich blisko czterdzieści – jeszcze bardziej uświadomiła mi znaczenie podróży dla procesów kulturotwórczych. We wspomnianym tomie opublikowałem pracę zatytułowaną *Podróże Rajmunda Llulla (ok. 1232-1316) i ich wpływ na jego koncepcje krucjatowe* (s. 75-96), w której wykazałem, że już w średniowieczu zwracano uwagę na konieczność zrozumienia i poznania kultury. Llull jest uznawany za jednego z największych misjonarzy w historii Kościoła, który przemierzył dziesiątki kilometrów i stworzył szczegółową teorię prowadzenia misji. W swoich dziełach wskazywał na wyższość dyskusji nad użyciem siły; aby przyjąć tę metodę, należało dobrze zgłębić się w kulturę i tradycję drugiej strony.

Ten wątek badawczy związany z myślą Rajmunda Llulla pojawił się również w kolejnym moim tekście *Mozaika kultur w myśli Rajmunda Llulla*, który zachęcił mnie do dalszych badań nad znaczeniem wielokulturowości w średniowieczu i jej recepcją w wiekach późniejszych (tekst pokonferencyjny; przygotowywany do druku w Instytucie Studiów Franciszkańskich w Krakowie).

Następstwem podróży jest spotkanie, które również implikuje kolejne następstwa, w tym między innymi interesujące prezenty. Tak się stało w przypadku misji kastylijskiej poprzedzającej wyprawę do Tamerlana opisaną w *Ambasadzie do Tamerlana*. Temat ten podjąłem w tekście *Two Christian princesses offered as Timur's present for King Henry III of Castile. The analysis of the introduction to Ruy Gonzalez de Clavijo's narrative (1403-1406)* („Perspektywy Kultury” 2015, vol. 13, s. 159-178), gdzie próbowałem wyjaśnić pochodzenie „prezentu” otrzymanego przez posłów kastylijskich od Tamerlana, swoistą zagadkę wpisana w ludową kulturę kastylijską.

Pielgrzymowanie to również jedna z form podróżowania. Zagadnienie to także znalazło się w kręgu moich zainteresowań naukowych w kontekście przedstawienia aktualnego stanu badań związanych z polskim ruchem pielgrzymkowym do Ziemi Świętej w

świetle opisów Cypru przez przebywających okresowo na wyspie polskich pielgrzymów. To zagadnienie staje się szczególnie istotne jeśli spojrzymy na nie w kontekście „wielokulturowości”, z którą Cypr był (i jest) związany z uwagi na swoje położenie geograficzne na skrzyżowaniu szlaków komunikacyjnych, które implikowało zmiany dziejowe mające wpływ na tożsamość kulturową i historyczną wyspy. Badania te zostały przedstawione w artykule zatytułowanym *Cyprus est terra Christianorum ultima. Wielokulturowy Cypr w oczach Polaków pielgrzymujących do Ziemi Świętej (do 1878 roku)* opublikowanego w pracy zbiorowej *Terra culturae. Obszary, transfery, recepcje kultury. Studia oraz szkice o kulturze i historii* pod moją redakcją (Kraków 2018, s. 211-246). Ten ostatni tekst skłonił mnie do głębszej refleksji nad kulturą religijną Polaków pielgrzymujących do Ziemi Świętej, co znalazło swoje odzwierciedlenie w opracowaniu *Polski ruch pielgrzymkowy do Ziemi Świętej w okresie XII w. – koniec XVIII w. Syntetyczne ujęcie* umieszczonym w pracy zbiorowej *Polska Kultura Religijna* (red. Ł. Burkiewicz, J. Łukaszewska-Haberko, I. Kaczmarzyk, L. Zinkow, Kraków 2019; praca po etapie recenzyjnym w składzie wydawniczym). Wspomniana praca zbiorowa jest moim kolejnym ekskursem badawczym, tym razem w kierunku roli religii w kształtowaniu polskiej kultury na przestrzeni wieków.

Wielcy podróżnicy późnego średniowiecza stanowili dla mnie inspirację w moich poszukiwaniach badawczych. Jednym z tych podróżników był arcybiskup Sultanii dominikanin Jan, który stał się bohaterem mojej pracy *Rola arcybiskupa Jana z Sultanii w stosunkach dyplomatycznych pomiędzy Mongołami a Europą Zachodnią na przełomie XIV i XV w.* („Prace Historyczne Uniwersytetu Jagiellońskiego” 2017, z. 144, s. 25-42). Praca ta także poniekąd jest związana z podróżą i jej rolą, aczkolwiek w tym przypadku na polu politycznym (dyplomatycznym).

II.

Wieloaspektowa recepcja kultury średniowiecznej, zarówno wczesnej jak i późnej, oraz wczesnonowożytnej w czasach współczesnych. Problematyka ta obejmuje również tradycje ludowe na styku odrębnych obszarów kultur – cywilizacji, początkowo tylko w wymiarze cypryjskim, w których występują wątki etnograficzne oraz odniesienia do symboliki i ich recepcja we współczesnej kulturze regionalnej i europejskiej.

Kwestie etnograficzne, pojawiające się w kolejnych moich badaniach związanych z podróżami, stały się jednym z wiodących wątków badawczych w kolejnym nurcie zainteresowań naukowych.

Do tego wątku badań opartych o wieloaspektowe relacje międzykulturowe należy grupa przedsięwzięć naukowych skupionych wokół skomplikowanej kultury cypryjskiej, złożonej z kilku elementów tożsamościowych, kulturowych, językowych i religijnych przenikających (infiltrujących) się wzajemnie. Pierwszą pracą sygnalizującą moje zainteresowanie wspomnianą problematyką był rozdział *Perska woda i jej rola w walce z plagą szarańczy w weneckim okresie dominacji na Cyprze (1474-1571)* w pracy zbiorowej *Oblicza wody w kulturze współredagowanej przeze mnie* (red. Ł. Burkiewicz, P. Duchliński, J. Kucharski, Kraków 2014, s. 113-128). We wspomnianej pracy odniosłem się do cypryjskiej tradycji ludowej dotyczącej fenomenu kulturowego jakim dla mieszkańców wyspy i regionu (Bliski Wschód) była „perska wody” i jego recepcji w okresie późniejszym (po koniec XIX wieku).

Następnie problematykę cypryjskiej kultury badałem kolejno w różnych kontekstach.

Jak wiadomo sytuacja polityczno-kulturowa Cypru jest bardzo trudna. Do tej sytuacji, na gruncie kulturowym, nawiązuje artykuł *Kilka uwag do dyskusji nad przyszłością kultury cypryjskiej* (zamieszczony w pracy: *Infiltracja kultur w dobie postępującej globalizacji*, red. A. Jagiełłowicz, A. Drohomirecki, Wrocław 2016, s. 67-83). Skomplikowana sytuacja Cypru ma swoje korzenie w wielowiekowym konflikcie, który przełożył się na dziedzictwo kulturowe jego mieszkańców. Cypr przez wieki był postrzegany jako atrakcyjny dla wielu ośrodków politycznych i kulturowych zlokalizowanych w basenie śródziemnomorskim. W tym kontekście o roli tradycji łacińskiej i jego implikacjach w życie codzienne mieszkańców wyspy mówi artykuł ze spojrzeniem na architekturę, sztukę i literaturę i wzajemne relacje kultury łacińskiej z grecką zatytułowany *An outline of Latin culture in Cyprus in the period of Franco-Venetian dominance on the island (1191-1571)* („Perspektywy kultury” 2017, nr 17, s. 137-160). Z kolei rola chrześcijaństwa dla kultury cypryjskiej została poruszona na kartach pracy *The beginnings of Christianity in Cyprus. Religious and cultural aspects* („Folia Historica Cracoviensia” 2017, vol. 23, s. 13-36). Badania nad współczesnym Cyprzem przynoszą spostrzeżenia dotyczące istotnej ingerencji polityki w życie kulturalne mieszkańców wyspy. Upolitycznienie kultury przebiegające wzdłuż linii konfliktu pomiędzy greckimi a tureckimi Cypryjczykami zostało poddane refleksji w pracy *Upolityczniona kultura. O sensie rewolucji w podejściu do „kwestii cypryjskiej* (zamieszczonej w pracy

Revolucja. O potrzebie transformacji współczesnego człowieka, red. A. Jagiełowicz, Wrocław 2017, s. 151-163).

Ważnym wątkiem badawczym na gruncie kultury cypryjskiej było zagadnienie obecności strachu i lęku w miejscowym folklorze. To zagadnienie podjąłem w pracy *Strach i lęk oraz ich obecność we współczesnej cypryjskiej kulturze ludowej* zamieszczonej w pracy zbiorowej *Anatomia strachu. Strach, lęk i ich oblicza we współczesnej kulturze* (red. B. Bodzioch-Bryła, L. Dorak-Wojakowska, Kraków 2017, s. 481-497).

Równolegle od hermetycznej tematyki zogniskowanej wokół zagadnień politycznych dotyczących łacińskiego Cypru, co stanowiło mój główny obszar zagadnień badawczych, odchodziłem w kierunku nie tylko badania aspektów polityki w tej części świata, lecz również pewnej recepcji kulturowej obecnej w innych częściach świata. Stąd moje zainteresowanie losami planowanego mariażu Jadwigi Jagiellonki z następcą tronu Cypru, Janem z Lusignan, oraz bezpośrednio związana z tymi planami wyprawa posłów cypryjskich na dwór Władysława Jagiełły (1432). Początkowo aspekt ten badałem jako konsekwencję analizy materiału źródłowego – nota bene wydarzenia te są zupełnie nieznane poza granicami naszego kraju, co umożliwiło mi publikację pracy na ten temat zatytułowanej *A Cypriot royal mission to the Kingdom of Poland in 1432* w prestiżowym czasopiśmie („Crusades” 2011, vol. 11, s. 103-112) – aż po analizę historyczno-kulturową roli kobiety w polityce średniowiecznej: *Jadwiga Jagiellonka (1408-1431) i jej (prawie) cypryjska korona* (zamieszczony w książce: *Świat kobiet w Polsce i Czechach w średniowieczu i wczesnej epoce nowożytnej*, red. J. Smołucha, A. Iwańczak, A. Januszek-Sieradzka, Kraków 2018, s. 15-37). Sama pozycja i rola kobiety u władzy w wiekach średnich – na przykładzie łacińskiego Cypru – stała się również jednym z moich elementów zainteresowań badawczych w jednym z nieco wcześniej opublikowanych tekstów: *Stout-hearted Queen Charlotte of Lusignan (1458-1464). The 'Greek' Queen of Latin Cyprus* (praca opublikowana w pracy zbiorowej *Kobieta niepoznana na przestrzeni dziejów*, red. A. Obara-Pawłowska, A. Miączewska, D. Wróbel, Lublin 2017, s. 101-122).

Tekstem, który również nawiązywał do łacińskiej dynastii Lusignan, ale w kontekście kulturowego znaczenia chorób w otoczeniu władców wyspy jest opracowanie zatytułowane *A cultural and political representation of disease among the Latin rulers of the Kingdom of Cyprus (1192-1474)*, które ma się ukazać w pracy zbiorowej *Obraz choroby w dyskursie kulturowym* (red. J. Dębicki, A. Małecka, Kraków 2019; tekst po recenzjach). Celem tego

artykułu jest przedstawienie obrazu choroby w otoczeniu frankijskiej klasy panującej na Cyprze w latach 1192-1474, tradycyjnie bizantyńskiej prowincji, przejętej przez francuską dynastię Lusignan, która objęła rządy nad wyspą z dominującym czynnikiem greckim, zarówno kulturowym jak i religijnym. W tym miejscu warto wspomnieć o otoczeniu polityczno-kulturowym towarzyszącym opisywanym wydarzeniom.

Odniesienia do symboliki również znalazły się w zakresie moich zainteresowań badawczych. W symbolice kulturowej woda jest jednym z żywiołów i jest obecna niemal we wszystkich kulturach i to ona stała się tematem badań, które skupiły się w pracy zbiorowej, którą miałem przyjemność współredagować (*Oblicza wody w kulturze*, red. Ł. Burkiewicz, P. Duchliński, J. Kucharski, Kraków 2014, ss. 273).

Kolejnym aspektem badań w sferze symboliki był obszerny projekt naukowy dotyczący sfery sacrum w mieście. Skupił on kilkudziesięciu badaczy z różnych dziedzin i zaowocował dwiema obszernymi publikacjami studiów dotyczących roli i miejsca *sacrum* w przestrzeni miejskiej. Wyniki badań podkreśliły przede wszystkim aspekt kulturotwórczy *loca sacra* w różnych religiach i na przestrzeni dziejów; autorzy również kilkakrotnie w swoich pracach zwrócili uwagę na aspekt porównawczy podobnych zjawisk w różnych religiach i kulturach (*Sacrum w mieście: wymiar kulturowy, religijny i społeczny*, tom 1: *Średniowiecze i wczesna epoka nowożytna*, red. D. Quirini-Popławska, Ł. Burkiewicz, Kraków 2016, ss. 309; *Sacrum w mieście: wymiar kulturowy, religijny i społeczny*, tom 2: *Epoka nowożytna i czasy współczesne*, red. D. Quirini-Popławska, Ł. Burkiewicz, Kraków 2016, ss. 395).

III.

Zagadnienia związane z polityką, gospodarką i relacjami społecznymi średniowiecznych państw obszaru lewantyńskiego, głównie łacińskiego Cypru (1192-1571).

Niemal z rozpędu, po zakończeniu okresu studiów doktoranckich i pracy badawczej zogniskowanej wokół wydarzeń politycznych zlokalizowanych we wschodniej części basenu śródziemnomorskiego w późnym średniowieczu, w swoich pierwszych pracach pozostałem wierny badanym problemom. Pokłosem obronionej rozprawy doktorskiej stała się jej publikacja pod nieco zmienionym tytułem *Polityczna rola Królestwa Cypru w czternastym wieku* (Kraków 2013, ss. 368).

Tematyka cypryjska zawsze była mi bliska, szczególnie ta średniowieczna. W związku z tym, nie bez przyczyny kontynuowałem badania skierowane na podstawowe studia dziejowe wyspy, jak wspomniany już wcześniej artykuł *Cypr pod panowaniem dynastii Lusignanów i Republiki Wenecji (1192-1571)* oraz opracowanie *A Crusading Policy of the Rulers of the Kingdom of Cyprus after the Fall of Acre (1291)* umieszczone w pracy zbiorowej *Holy War in Late Medieval and Early Modern East-Central Europe* (red. J. Smołucha, J. Jefferson, A. Wadas, Kraków 2017, s. 185-199). Cypr przez niemal całe średniowiecze znajdował się w obiektywie zainteresowania różnych sił politycznych, również dynastii sabaudzkiej, co poruszyłem w tekście opublikowanym w języku greckim *Οι φιλοδοξίες των ηγεμόνων της Σαβοΐας για το στέμμα της Κύπρου* („Επετηρίς της Κυπριακής Εταιρείας Ιστορικών Σπουδών”, 2014, vol. 11, s. 105-112; współautorstwo z Antonią Kostopoulou).

We wcześniejszych fragmentach niniejszego autoreferatu wspominałem, że moje zainteresowania badawcze w okresie po doktoracie odeszły od tych związanych tylko i wyłącznie z dziejami politycznymi. W związku z tym, obok problematyki kulturowej, którą opisałem powyżej, zainteresowałem się również sprawami społecznymi i gospodarczymi. W tekście *The Hospitallers and their sugar refinery in Kolossi in the context of cane sugar processing in Cyprus (13th - 15th centuries)* opublikowanym w pracy zbiorowej *Sacrum w mieście: wymiar kulturowy, religijny i społeczny* (t. 1: *Średniowiecze i wczesna epoka nowożytna*, red. D. Quirini-Popławska, Ł. Burkiewicz, Kraków 2016, s. 111-130) pokazałem rolę gospodarczą i społeczną joannitów na Cyprze w kontekście zajmowania się przez nich intratną uprawą trzciny cukrowej i jej przetwórstwem. Pozycja joannitów – nie tylko ta polityczna, znana powszechnie dzięki stosunkowo popularnym badaniom zakonów rycerskich, ale przede wszystkim ekonomiczna – zainspirowała mnie do kolejnych badań związanych z tym zagadnieniem, które zostały umieszczone w pracy *Rola polityczna i ekonomiczna zakonu joannitów w łacińskim Królestwie Cypru od 1192 roku do końca XV wieku* złożonym do druku w pracy zbiorowej *Działalność zakonów rycerskich w cylicyjskim Królestwie Armenii i Królestwie Cypru* (wydawca: Związek Polskich Kawalerów Maltańskich, Ormiańskie Towarzystwo Kulturalne oraz Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, 2019).

Do tematyki stricte politycznej zogniskowanej wokół dziejów łacińskiego Cypru powróciłem również w tekście *Cypryjska wyprawa marszałka Boucicaut (1403)* (opublikowany w pracy zbiorowej: *Polonia – Italia – Mediterraneum. Studia ofiarowane*

Pani Profesor Danucie Quirini -Popławskiej, red. Ł. Burkiewicz, P. Wróbel, W. Mruk, R. Hryszko, Kraków 2018, s. 297-312).

Na gruncie zainteresowań historycznych związanych z późnym ruchem krucjatowym przygotowuję monografię angielskojęzyczną *The historical-cultural background of the Crusade of Nicopolis 1396*, która będzie dotyczyła wieloaspektowych kulturowych następstw klęski rycerstwa zachodnioeuropejskiego pod Nikopolis, zarówno w postrzeganiu (obrazie) zagrożenie tureckiego w kulturze jak i recepcji klęski nikopolitańskiej w tradycji późnośredniowiecznego dworu burgundzkiego.

IV.

Zainteresowania naukowe poboczne

W pozostałym (pobocznym) nurcie zainteresowań naukowych, związanych głównie z potrzebami dydaktycznymi Uczelni, w której jestem zatrudniony oraz moim wykształceniem, znalazły się: (1) zagadnienia związane z zarządzaniem, marketingiem i ekonomiką w różnych sferach i obszarach funkcjonowania instytucji kultury, (2) problematyka zarządzania międzykulturowością, różnicami kulturowymi oraz (3) etyka relacji w biznesie, kultury organizacyjnej, zarządzania w perspektywie kulturoznawczej.

(1). W kontekście refleksji badawczej nad zagadnieniami związanymi z zarządzaniem, marketingiem i ekonomiką w różnych sferach i obszarach funkcjonowania instytucji kultury pierwszym moim tekstem poświęconym temu obszarowi była praca *Kilka uwag o przyszłości zarządzania kulturą w kontekście Prezydencji Republiki Cypru w Radzie Unii Europejskiej (VII-XII 2012)*, („Perspektywy kultury” 2013, nr 9, s. 83-96). Jej celem było zwrócenie uwagi na znaczenie zarządzania kulturą, jej roli dla funkcjonowania państwa, również ekonomicznego, oraz odpowiednia diagnoza stanu w którym znajduje się polityka kulturalna – w tym przypadku chodziło o tak bliską mi naukowo Republikę Cypru.

Jak wiadomo jednym z istotnych elementów funkcjonowania instytucji kultury jest kwestia podejścia do marketingu. W tekście *Marketing w kulturze. Ukierunkowanie na rynek czy na produkt?*, („Perspektywy kultury” 2014, nr 11, s. 141-156) wskazałem, że dla instytucji kultury charakterystyczne jest dualne podejście: koncepcja produktu, obecna w instytucjach oferujących sztukę wysoką, oraz zarządzanie popytem, stosowane w produktach kultury tzw. niższej.

Kolejny tekst przyniósł mi spostrzeżenia, które zainteresowały mnie zagadnieniami zarządzania międzykulturowością. W artykule *Some remarks on intercultural marketing in the light of Cyprus example* (wydanym w książce *Marketingová a mediální komunikace*, red. D. Rott, M. Białek, Praha 2017, s. 37-56) wskazałem, że istotność marketingu międzykulturowego wynika z dużej wagi elementów kulturowych otoczenia jako uwarunkowań wpływających na postępowanie nabywców na różnych rynkach.

Istotne miejsce pośród prac związanych z tym zagadnieniem zajmuje – jak myślę – redakcja pracy zbiorowej *Kultura na rynku. Wybrane zagadnienia z zarządzania, marketingu i ekonomiki w sferze kultury* (red. Ł. Burkiewicz, J. Kucharski, Kraków 2017, ss. 284). We wspomnianej pracy byłem nie tylko współredaktorem, ale również autorem (w jednym przypadku współautorem) czterech obszernych rozdziałów (*Wprowadzenie do badań nad związkami kultury z ekonomią*, s. 35-61; *Podstawy zarządzania i ich implementacje w instytucjach kultury*, s. 85-114; *Zarządzanie projektami w kulturze*, s. 115-131; *Wprowadzenie do marketingu w kulturze*, s. 135-156). Głównym celem pracy stało się przedstawienie w zwartej postaci kluczowych zagadnień z obszaru ekonomii, zarządzania i marketingu w instytucjach funkcjonujących w sferze kultury, które stanowiłyby próbę spojrzenia na ten problem przedstawicieli różnych dziedzin. Inspiracją do stworzenia tego dzieła powstała w wyniku doświadczeń dydaktycznych oraz świadomości, że instytucje kultury również potrzebują kadry doskonale zorientowanej w procesach rynkowych.

Zarządzanie kulturą nie tylko przyczyniło się do zmiany postrzegania kultury, ale również zwróciło uwagę na to, że i ta sfera życia potrzebuje rozwiązań organizacyjnych stosowanych w innych obszarach gospodarki. Obecnie nie sposób jest mówić o zarządzaniu bez technologii, dotyczy to również zarządzania w sferze kultury, co próbowałem udowodnić w jednej z ostatnich swoich prac *Zarządzanie a determinizm technologiczny w sferze kultury. Nowoczesne koncepcje zarządzania w instytucjach kultury* (umieszczonej w pracy zbiorowej *Postprawda jako zagrożenie dla dyskursu publicznego*, red. M. Lakomy, K. Oświecimski, T. Grabowski, Kraków 2018, s. 249-267). Praca nad tym zagadnieniem pozwoliła mi zaobserwować pewną prawidłowość związaną między innymi z implementacją nowych technologii w sferze kultury, która odbywa się na płaszczyźnie zarządzania zasobami ludzkimi. W kolejnym artykule *Zarządzanie zasobami ludzkimi w instytucjach kultury w kontekście pokolenia Y – szansa czy zagrożenie* („Irydion. Literatura Teatr Kultura” 2018, t. 4/2, s. 161-177) założyłem – być może zbyt optymistycznie – że najmłodsze pokolenia pozytywnie zmienią funkcjonowanie instytucji kultury nie tylko w obszarach, do których

dotychczas nie przywiązywano większej uwagi, ale również będą stanowić uzupełnienie struktury organizacji.

(2). Do kwestii problematyki zarządzania międzykulturowością oraz różnicami kulturowymi odniosłem się w kilku artykułach i rozdziałach. Pierwszym tekstem otwierającym ten obszar refleksji badawczych była praca *Zarządzanie wielokulturowością. Różnice kulturowe determinantem rozwoju współczesnego biznesu* (rozdział ten zamieszczono w książce *Relacje międzykulturowe*, red. E. Sowa-Bethane, Kraków 2016, s. 243-268), poddająca analizie rolę wielokulturowości we współczesnym biznesie, gdzie wysokie kompetencje interkulturowe stają się już nie tylko elementem przewagi konkurencyjnej, ale przede wszystkim koniecznością rynkową. Kolejnym przejawem tych ekskursów naukowych było pochylenie się nad rolą przywództwa w relacjach międzykulturowych (*Contemporary Leadership in the Conditions of Multiculturalism - Challenges for Human Resources Management*, „Scientia et Societas” 2018, vol. 2/18, s. 113-122; współautorstwo z Agnieszką Knap-Stefaniuk). Są to problemy aktualne, szczególnie dla bliskiego mi krakowskiego rynku pracy, gdzie nie tylko w skali kraju, ale również Europy, posiadamy wyjątkowe nagromadzenie biznesu o międzynarodowym charakterze. Rolę przywództwa w środowisku międzykulturowym kontynuowałem w kolejnych opracowaniach; temat ten poruszyłem w artykułach *Współcześni menedżerowie w zarządzaniu międzykulturowym* (praca po procesie recenzyjnym przyjęta do druku w czasopiśmie punktowanym „Przedsiębiorczość i Zarządzanie” 2018; współautorstwo z Agnieszką Knap-Stefaniuk) i *Zarządzanie międzykulturowe jako wyzwanie dla współczesnych menedżerów – rozwijanie potencjału wielokulturowych zespołów* („Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej. Seria Organizacja i Zarządzanie” 2018, z. 130, s. 61-69; współautorstwo z Agnieszką Knap-Stefaniuk), oraz rozdziale *Multiculturalism as a challenge in modern leadership - the analysis of the phenomenon in the context of hotel management in the 21st century* (praca po procesie recenzyjnym przyjęta do druku w książce *Economics and Management of Tourism Companies* pod redakcją Joana Sorribesa i Josepa Boyry, Wydawnictwo Escola Universitària Formatic Barcelona - Universitat de Girona 2019; współautorstwo z Agnieszką Knap-Stefaniuk). Do tego nurtu badań nawiązuje również inne moje opracowanie *Work-related stress among managers – its causes and effects [implications for family life]* dotyczące ważnej i aktualnej problematyki związanej ze stresem w miejscu pracy współczesnych menedżerów oraz implikacji stresu, m.in. dla życia rodzinnego (praca po procesie

recenzyjnym przyjęta do druku w czasopiśmie punktowanym „Horyzonty Wychowania” 2019; współautorstwo z Agnieszką Knap-Stefaniuk].

(3). W tej samej grupie zainteresowań pobocznych sytuują się również badania nad etyką relacji w biznesie, kultury organizacyjnej oraz ogólnie zarządzania w perspektywie kulturoznawczej. Efektem wspomnianych zainteresowań stała się książka pod redakcją naukową *Etyka w organizacji. Filozofia, kultura, zarządzanie* (red. Ł. Burkiewicz, J. Kucharski, Kraków 2016, ss. 423), w którym znalazła się moja praca poświęcona etyce marketingu *Kilka uwag do dyskusji nad etyką marketingu* (s. 177-200). W pracy tej wykazałem, że koniecznością staje się edukacja i przygotowanie przyszłych pracowników sfery marketingu do podejmowania decyzji nie tylko zgodnych z prawem, ale również oddziałujących na konsumentów i budujących z nimi relacje długookresowe, gdzie handlowiec powinien być bardziej doradcą w stosunku do klienta niż sprzedawcą. Wspomniana problematyka znalazła również swoje miejsce w mojej kolejnej pracy *Tworzenie etyki w organizacji wielokulturowej – zalety i kontrowersje* („Kwartalnik Filozoficzny” 2017, t. 45, z 3, s. 165-182; współautorstwo z Jarosławem Kucharskim), gdzie została podjęta refleksja nad problematyką tworzenia etyki globalnej w ramach organizacji międzynarodowych.

Wyżej wymienione poboczne wątki badawcze podsumowałem w artykule, który uznaję za istotny z punktu widzenia ostatnich zawirowań wokół reformy szkolnictwa wyższego wprowadzonych przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego dra Jarosława Gowina, w ramach której los kulturoznawstwa i specjalizacji w niej zawartych został zagrożony. Przedmiotowy tekst *O przyszłości edukacji kulturoznawczej w kontekście zarządzania kulturą. Czy potrzebujemy menadżerów kultury po kulturoznawstwie?* („Kwartalnik Naukowy Uczelni Vistula” 2018, nr 2/56, s. 176-185) stanął w obronie wykształcenia kulturoznawczego, szczególnie w kontekście funkcjonowania instytucji kultury, które adaptują nowe technologie oraz wykorzystują nowoczesne narzędzia marketingowe, aby stać się atrakcyjnym dla nowych pokoleń swoich konsumentów. Wszystko to musi odbywać się wraz z towarzyszącą temu świadomością merytoryczną związaną ze sferą kultury, a wykształcenie kulturoznawcze w połączeniu ze specjalistycznym kursem zarządzania kulturą jest jednym z optymalnych rozwiązań. Temat ten poruszyłem również we wspomnianym już wcześniej tekście *Zarządzanie a determinizm technologiczny w sferze kultury. Nowoczesne koncepcje zarządzania w instytucjach kultury*.

Ważną rolę dla rozwoju mojego warsztatu i doświadczenia naukowego odgrywa praca redaktora tematycznego działu, najpierw „Marketing w kulturze” (2015-2016), a następnie „Zarządzanie międzykulturowe” (od 2017), w czasopiśmie kulturoznawczym „Perspektywy kultury”.

Powracając jednak do głównego nurtu moich zainteresowań badawczych.

Na tej płaszczyźnie bardzo wysoko cenię sobie dwa dzieła, które w mojej biografii naukowej zajmują miejsce szczególne. Mam tu na myśli dwie książki ze studiami wydane – jedna przez Uniwersytet Jagielloński, druga przez Akademię Ignatianum w Krakowie – i ofiarowane mojemu Mistrzowi, prof. dr hab. Danucie Quirini-Popławskiej¹³, które miałem przyjemność współtworzyć.

Pierwsza książka, której redakcję prowadziłem razem z zespołem kolegów z Wydziału Historycznego Uniwersytetu Jagiellońskiego (Piotr Wróbel, Wojciech Mruk, Rafał Hryszko) *Polonia – Italia – Mediterraneum. Studia ofiarowane Pani Profesor Danucie Quirini-Popławskiej*, red. Ł. Burkiewicz, R. Hryszko, W. Mruk, P. Wróbel (Kraków 2018, Towarzystwo Wydawnicze „Historia Iagellonica” przy Instytucie Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego, ss. 546) stanowi zbiór studiów napisanych przez wybitnych naukowców zarówno z Europy jak i z naszego rodzimego środowiska historyczno-kulturoznawczego. Druga książka, której redakcję prowadziłem z kolei samodzielnie, została zatytułowana *Terra culturae. Obszary, transfery, recepcje kultury. Studia oraz szkice o kulturze i historii*, red. Ł. Burkiewicz (Kraków 2018, ss. 462) i zawierała prace głównie naukowców związanych z Akademią Ignatianum, przede wszystkim zatrudnionych w Instytucie Kulturoznawstwa tejże Uczelni, oraz młode grono wychowanków Pani Profesor, czyli doktorantów.

Zarówno redakcja pierwszego jak i drugiego zbioru studiów stanowiły bezcenny warsztat pracy edytorskiej, zabiegów redakcyjnych i wszelakich spraw organizacyjnych oraz gromadzenia bibliografii. Praca nad studiami ofiarowanymi Mistrzowi to również ważna, myślę dla każdego pracownika naukowego, lekcja pokory nad warsztatem, rzetelnością i akademickim etosem swojego Nauczyciela, co w tym przypadku zostało wyrażone we wstępie do obu ksiąg.

¹³ Za konieczne uważam wyjaśnienie wydania dwóch ksiąg ze studiami ofiarowanych mojemu Mentorowi. Wynika to z faktu, że Pani prof. dr hab. Danuta Quirini-Popławska była związana niemal całe swoje życie zawodowe z Wydziałem Historycznym Uniwersytetu Jagiellońskiego, a od 2008 roku również z Instytutem Kulturoznawstwa Akademii Ignatianum w Krakowie. Stąd naturalną konsekwencją tego stanu rzeczy było wydanie jednej wspólnej książki przez te dwie uczelnie lub dwóch osobnych; zdecydowano się na to drugie rozwiązanie.

Na marginesie chciałbym również wspomnieć, że zawsze zwracałem uwagę na ważny element życia naukowego, o którym często się zapomina, a mianowicie sprawozdania z wydarzeń i życia naukowego. Lista sprawozdań, recenzji oraz różnego typu publikacji poza głównym nurtem badań znajduje się w dołączonym do autoreferatu spisie publikacji.

Po doktoracie uczestniczyłem w 18 konferencjach naukowych, podczas których prezentowałem rezultaty swoich naukowych poszukiwań. Były to sesje naukowe organizowane przez uniwersytety i instytucje naukowe w Warszawie, Krakowie, Barcelonie (Hiszpania), Brnie (Czechy), Lublinie i Olsztynie. Obok czynnego udziału w konferencjach naukowych uczestniczyłem w komitetach organizacyjnych różnych konferencji. Byłem przewodniczącym, zastępcą przewodniczącego, współprzewodniczącym lub członkiem komitetów organizacyjnych 6 konferencji naukowych organizowanych w Polsce i zagranicą. Czterokrotnie byłem członkiem rady naukowej konferencji. Wykaz konferencji znajduje się w załączniku nr 4.

Kierunki mojej działalności dydaktycznej wiążą się z tematyką podejmowanych przeze mnie badań naukowych. Obecnie prowadzę zajęcia dydaktyczne z przedmiotów związanych z różnymi aspektami historii kultury, nurtów kulturoznawczych oraz ekonomiki, zarządzania i marketingu w kulturze. Za swoje zaangażowanie na rzecz studentów, otwartość i życzliwość oraz jakość zajęć dydaktycznych zostałem wyróżniony nagrodą „Pro Studente” przyznawaną przez Samorząd Studencki Akademii Ignatianum w Krakowie (2016). Zostałem również powołany na promotora pomocniczego w siedmiu przewodach doktorskich prowadzonych na Wydziale Filozoficznym (w Instytucie Kulturoznawstwa) Akademii Ignatianum w Krakowie (patrz załącznik nr 4).

Podsumowując, po uzyskaniu stopnia naukowego doktora w 2011 roku mój dorobek naukowy (stan na dzień sporządzenia niniejszego autoreferatu) wynosi (pozycje wydrukowane) 59 publikacje naukowe, w tym 2 monografie, 1 samodzielna redakcja i 7 współredakcji prac zbiorowych, 9 artykułów i 19 rozdziałów w jęz. polskim, 7 artykułów i 3 rozdziały w jęz. angielskim, 1 artykuł naukowy w jęz. greckim, 1 rozdziału w jęz. francuskim, 1 recenzji, 1 udostępnienie naukowego materiału fotograficznego oraz 7 sprawozdań z wydarzeń naukowych.

Część swojej aktywności twórczej poświęcam również na popularyzację wiedzy historycznej i kulturoznawczej. Do mojego dorobku popularyzatorskiego można zaliczyć 1 książkę popularno-naukową oraz 26 prac w czasopismach popularnych, takich jak

„Ignatianum”, „Cywilizacja”, „Posłaniec Serca Jezusowego” oraz „Focus Historia”. Kolejne moje publikacje naukowe są przyjęte do druku i czekają na wydanie. Aktywnie uczestniczę w promocji uczelni prowadząc zajęcia dla uczniów szkół średnich czy angażując się w inne wydarzenia, które popularyzują nie tylko wiedzę kulturoznawczą, ale zachęcają młodych ludzi do podejmowania studiów humanistycznych. Wykaz wspomnianych aktywności znajduje się w załączniku nr 4.

Lukon Budwicz